

Skaistė BARKUTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Sąžinės vaidmuo Atgailos sakramente

SANTRAUKA. Straipsnyje išryškinamas sąžinės vaidmuo ruošiantis ir švenčiant Atgailos sakramentą. Nūdienos pasaulyje pastebimas tiek sąžinės, kaip unikalaus žmogaus moralinio gebėjimo spręsti, tiek Atgailos sakramento nuvertinimas. Vis dėlto Kristaus įsteigtas Atgailos sakramentas įgalina žmogų atkurti per nuodėmę nutrauktą ryšį su Dievu ir atgauti malonės būseną. Susitaikinimui būtina nuoširdi atgaila ir širdies atsivertimas. Todėl tam, kad atgaila būtų tikra ir veiksminga, svarbu, kad padarytas blogis būtų suvoktas, o tame suvokimo procese svarbų vaidmenį vaidina asmens sąžinė. Ji yra itin svarbi, nes tik sąžinė įgalina nuodėmės pajautą. Jei sąžinė nejautri, žmogus nebesugeba atpažinti nuodėmės, taip pat silpnėja ir Dievo pajauta, todėl būtina sąžinę išlaikyti jautrią ir teisingą. Tokia sąžinė ne tik skatina vengti blogio, bet ir nurodo žmogui jo nuodėmes, ragina širdies atsivertimui bei išpažinčiai. Nuodugnus sąžinės tyrimas taip pat žadina dėkingumą Dievui, dėl to stiprėja tikinčiojo troškimas vengti nuodėmių ir jas išpažinti.

RAKTAŽODŽIAI: sąžinės vaidmuo, Atgailos sakramentas, nuodėmė, atgaila, susitaikinimas.

Įvadas

Katalikų Bažnyčios katekizme rašoma, kad Kristus įsteigė Atgailos sakramentą visiems nusidėjusiems savo Bažnyčios nariams, pirmiausia tiems, kurie po Krikšto sunkiai nusidėjo ir per tai prarado Krikšto malonę bei pažeidė bendrystę su Bažnyčia. Šis sakramentas jiems duoda naują galimybę atsiversti, gailėtis dėl savo nuodėmių ir atgauti nuteisinimo malonę¹. Katalikų Bažnyčia, remdamasi Jėzaus mokyme išsakytu kvietimu atsiversti ir vadovaudamasi savo gautąja misija, kviečia į atgailą ir skelbia susitaikinimą². Katekizme šis sakramentas turi daugiau pavadinimų: Išpažinties,

¹ *Katalikų Bažnyčios katekizmas*, 1446 (Kaunas: Tarpdiecinė katechetikos komisijos leidykla, 1996).

² Tarptautinė teologijos komisija, „Atgaila ir susitaikinimas“ (1982), *Eis.katalikai*, paskelbta 2017 m. birželio 22 d., https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziškosios_komisijos/tarpt-teologijos/1982_atgaila-ir-susitaikinimas#hd6.

Atleidimo, Sutaikinimo, Atsivertimo, Atgailos³. Esminės susitaikinimo sąlygos yra nuoširdi vidinė atgaila ir širdies atsivertimas – juos įgalina Dievo žmogui dovanota galia spręsti konkretaus jo poelgio moralumą (turintį atitikti objektyvią moralumo normą) bei nuodugnus sąžinės tyrimas.

Kasdieniam krikščionio gyvenime svarbus vaidmuo tenka tiek sąžinei, tiek nuodėmės tikrovei, kaltei, atgailai ir susitaikinimui. Sąžinės vertė kyla iš objektyvios tiesos, kuria ji turi vadovautis tam, kad sprendimai būtų teisingi. Atgailos sakramente tiesa taip pat vaidina esminį vaidmenį, nes tik ji išlaisvina ir gydo (Jn 8, 32). Žvelgiant ontologiškai, žmogaus kaltė ir atleidimas nėra teisinės sąvokos. Nedoras elgesys prieštarauja visos Dievo kūrinijos tvarkai. Į nuodėmę žvelgiant iš žmogaus santykio su Dievu perspektyvos, ja turėtų būti laikytinas esminis žmogaus laisvas apsisprendimas ištarti Dievui „ne“, sandoros su Dievu sulaužymas, tikėjimo ir ištikimybės ryšio nutraukimas⁴. Žmogaus prigimtis linkusi į pikta, tačiau Dievas trokšta išlaisvinti žmogų iš nuodėmės. Anot A. Ramono, Atgailos sakramentas ir yra išganymo istorija, rodanti pakrikštytojo apsisprendimą atsiversti, todėl tai lyg antras krikštas, o atgaila yra krikšto pažadų atnaujinimas, nes per ją Dievas, atleisdamas nuodėmes, gražina atpirktojo gyvenimo pilnatvę ir kokybišką egzistenciją⁵. Kad tikintysis galėtų tinkamai išpažinti nuodėmes, t. y. atskleisti tiesą apie save, o jo atgaila būtų tikra ir veiksminga, svarbu, kad jis savo padarytą blogį suvoktų. Suvokiant šį blogį labai svarbi penitento sąžinė, kuri Šventosios Dvasios šviesoje padeda suprasti ne tik padaryto blogio mastą, bet ir giluminius tokio apsisprendimo motyvus. Jonas Paulius II apaštališkajame paraginime *Reconciliatio et paenitentia* akcentuoja, kad susitaikinimas turi būti giluminis, „versminis“, „veikiantis žmogaus širdyje bei sąžinėje“⁶, nes atsivertimą ir susitaikinimą sieja itin artimas vidinis ryšys. Taigi, teologiškai žvelgiant, susitaikinimas vyksta Dievo iniciatyva ir yra Jo dovana bei malonė, o „nuodėmė tikraja šio žodžio prasme visada yra <...> individualaus žmogaus laisvės aktas“⁷. Nuodėmės pajautos šaknys glūdi būtent žmogaus sąžinėje⁸, kuri, kaip įgimtas moralinis gebėjimas, įgalina žmogų suvokti, kas yra gėris ir kas yra blogis. Gerai suformuota sąžinė taip pat padeda atskleisti tiesą, suvokti savo nuodėmingumą, skatina nuolankumą ir visišką atsivertimą Dievui. Sąžinei padedant, žmogaus tiesos paieškos, pastangos siekti atsivertimo ir nuoširdi atgaila yra moraliai

³ *Katalikų Bažnyčios katekizmas*, 1422–1424.

⁴ Rimas Skinkaitis panašiai apibūdina sunkią nuodėmę. Iš tiesų visiškas ryšio su Dievu nutraukimas priskirtinas sunkiai nuodėmei, tačiau darbe siekta apibendrintai apibūdinti egzistencines bet kokios nuodėmės, kaip prieštaravimo Dievo valiai ir tvarkai, pasekmes. Žr. Rimas Skinkaitis, *Atgailos sakramento formavimasis ir raida* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006).

⁵ Arvydas Ramonas, *Sakramentų teologija: doktrina, istorija, šventimas* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006).

⁶ Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Reconciliatio et paenitentia* dėl susitaikinimo ir atgailos Bažnyčios misijoje šiandien“, 4 (1984), *EIS.katalikai*, paskelbta 2015 m. birželio 18 d., https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1984-12-02_reconciliatio-et-paenitentia.

⁷ *Ibid.*, 16.

⁸ *Ibid.*, 18.

atsakingas ir laisvas atsakas į Dievo dovanojamą susitaikinimą. Skatinamas sąžinės, žmogus kviečiamas artintis prie Dievo ir atsakyti į jam besąlygiškai dovanojamą Jo meilę. Pagaliau, sąžinė ragina žmogų susitaikinti ir saugo nuo šventvagiškos išpažinties. Taigi, asmens sąžinė, atgaila ir susitaikinimas tarpusavyje yra glaudžiai susiję.

Tyrimo problematika. Žmogaus gilios troškimus ir moralinius pasirinkimus beveik visada lydi įtampa. Nuodėmė – tai nusisukimas nuo Dievo, Jo įžeidimas, esminio ryšio su Juo nutraukimas. Gyvendamas nuodėmingą gyvenimą, žmogus apiplėšia savo sielą ir nukrypsta nuo savo gyvenimo galutinio tikslo – Dievo garbinimo. Tiek sąžinės fenomenas, tiek atgaila moralės ir etikos diskurso probleminiame lauke atsidadavo visose epochose. Vis dėlto šioje globalizacijos epochoje sudėtingi socialiniai santykiai ir itin sparti mokslo pažanga sąlygoja pernelyg nenuoseklus etinius pasirinkimus, darančius įtaką žmonių vertybinei orientacijai ir jų moralei sąžinei. Šiandieninio pasaulio tikintieji linkę Atgailos sakramentą redukuoti į ritualinį išpažinties atlikimą, siekdami greitesnio atsiribojimo nuo nusizengimo ir „legalaus“ saugumo atgavimo ir nesistengdami iš esmės pakeisti savo mąstymo ir gyvenimo būdo. Neįsisąmoninęs pamatinio sąžinės vaidmens visai žmogaus egzistencijai bei neatlikęs nuodugnaus jos tyrimo (taip pat nesistengdamas suvokti savęs, savo poelgių, motyvų ir pan.), žmogus, neišgyvena gilios vidinės atgailos ir praranda tikrojo širdies atsiverimo galimybę. Jonas Paulius II teigia, kad „į atgailą įtraukiama visa egzistencija, tai yra ji ima nepaliaujamai stengtis būti geresne“⁹, todėl formaliai atliekama išpažinties neatveria tikinčiojo širdies sutaikinančiai Dievo meilei ir malonei. Be to, pamažu prarandama nuodėmės pajauta, nes pastaroji šaknijasi žmogaus sąžinėje¹⁰. Taigi, kai kalbama apie Atgailos sakramentą, paprastai sąžinei priskiriamas tik pagalbinis-kontrolinis vaidmuo bandant prieš išpažintį „suskaičiuoti“ nuodėmes. Iš tiesų sąžinė atlieka daug daugiau funkcijų ir jos vaidmuo yra nepalyginamai svarbesnis, nes sąžinė ne tik „įjungiamą“ ruošiantis išpažinčiai, bet ir aktyviai dalyvauja tikinčiojo kasdienybėje perspėdama, vertindama, priekaištaudama, taip pat padėdama ieškoti tiesos. Vis dėlto daug sąžinės svarbos aspektų lieka žmogaus kasdienio ir religinio gyvenimo paraštėse.

Tyrimų, skirtų sąžinei, buvo atliekama ir anksčiau, su ja susijusias temas nagrinėjo Andrius Narbekovas, Lina Šulcienė, Mindaugas Briedis, Naglis Kardelis¹¹. Straipsniuose buvo tiriamas pats sąžinės fenomenas, jo tipai, pristatoma nuomonių apie jos prigimtį įvairovė, paliečiama sąžinės ugdymo svarba. Atgailos sakramento formavimasis ir raidą išsamiai pristatė Rimas Skinkaitis, Arvydas Ramonas¹². Vis dėlto sąžinės

⁹ Jonas Paulius II, „*Reconciliatio et paenitentia*“, 4.

¹⁰ Ibid., 18.

¹¹ Andrius Narbekovas ir Birutė Obelenienė, „Ar įmanoma sąžinės laisvė nuo pačios sąžinės?“, *Soter* 24 (52) (2007), 89–103; Lina Šulcienė ir Audrius Globys, „Kas yra sąžinė krikščionišku požiūriu?“, *Laikmetis*, paskelbta 2023 m. liepos 11 d., <https://www.laikmetis.lt/kas-yra-sazine-krikscioniskupoziuriu/>; Mindaugas Briedis, „Teologija kaip *scientia practica*: hermeneutika ir etika“, *Logos* 60 (2009), 15–26; Naglis Kardelis, „Asmens ir visuomenės sąmoningumas: teorinių Vytauto Kavolio prieigų aktualumas“, *Athena* 7 (2011), 53–62.

¹² Skinkaitis, *Atgailos sakramento formavimasis ir raida*; Arvydas Ramonas, *Sakramentų teologija: doktrina, istorija, šventimas* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006).

vaidmuo Atgailos sakramente bei giluminis šio sakramento ir sąžinės ryšys nagrinėtas nebuvo, todėl šiame straipsnyje tiek sąžinė, tiek susitaikinimas ir jų koreliacija pateikiami nauju rakursu. Straipsnio išvalgos gali būti aktualios tiek teologams, tiek psichologams, tiek tikintiesiems, norintiems geriau suprasti sąžinės ir susitaikinimo vaidmenį bei svarbą jų religiniame ir dvasiniame gyvenime.

Tyrimo objektas – sąžinės vaidmuo Atgailos sakramente.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir atskleisti sąžinės vaidmenį ruošiantis ir švenčiant Atgailos sakramentą.

Tyrimo uždaviniai: 1) pristatyti teologines atgailos ištakas Šventajame Rašte; 2) atskleisti nuodėmės prigimtį ir sąžinės vaidmenį ją identifikuojant; 3) aptarti pamatinės sąžinės funkcijas siekiant geros atgailos ir susitaikinimo; 4) nustatyti sąžinės tyrimo vaidmenį kasdieniame tikinčiojo gyvenime, taip pat ruošiantis atgailai ir susitaikinimui.

Metodai – Šventojo Rašto hermeneutinė analizė, Bažnyčios dokumentų ir mokslinės literatūros lyginamoji analizė ir sintezė.

1. Teologinės atgailos ištakos Šventajame Rašte

Bibliją itin turtinga moralinių apmąstymų ir pamokymų. Galima teigti, kad ir Senajame, ir Naujajame Testamente nuolat skamba raginimas atsiversti ir apgailėti savo nuodėmės. Čia atsivertimas suprantamas kaip „tikinčiojo atsivėrimas Dievo gailestingumui ir gyvenimo krypties, gyvenimo būdo keitimas“¹³, nes siekiant susitaikinimo reikia kardinaliai keisti mąstyseną, gyvenimą ir elgesį. A. Ramono teigimu, atgailos Dievo akivaizdoje esmė ir yra gyvenimo krypties pakeitimas (Jl 2, 13), nes, priešingu atveju, visos išorinės atgailavimo priemonės tampa veidmainyste, kuri (per sąžinę) skatina pasmerkti patį save.

Šventajame Rašte galima aiškiai pastebėti, kad Dievas nuolat siekia, ieško ir visuomet randa būdą nugalėti nuodėmę bei paskatinti žmogų sugrįžti, nes tai, kas neįmanoma žmogui, įmanoma Dievui. Per Dievo atleidimą vyksta ir susitaikinimas, t. y. prasideda nauja žmogaus egzistencija Kristuje. Todėl, A. Rubšio žodžiais tariant, Šventajame Rašte parodoma, kad žmogui svarbu rūpintis pašalinti nuodėmę ir kaltę bei patikėti save Dievo gailestingumui ir atleidimui¹⁴. Visą Izraelio istoriją galima laikyti Dievo ištikimybės ir išrinktosios tautos neištikimybės santykių istorija¹⁵. Biblijoje aiškiai artikuliuojamas tvirtinimas, kad moralus žmogaus elgesys yra traktuojamas kaip paklusimas Dievo valiai, tai atskleidžiama, pvz., pranašo Michėjo knygoje (Mch 6, 8)¹⁶. Senajame Testamente ypač išryškina Sandoros idėja: Dievas aprašomas kaip mylintis

¹³ Ramonas, *Sakramentų teologija*, 135.

¹⁴ Antanas Rubšys, *Dorovės principai Šventajame Rašte* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011), 43.

¹⁵ Skinkaitis, *Atgailos sakramento formavimasis ir raida*, 6.

¹⁶ „Marusis, jis tau pasakė, kas yra gera ir ko iš tavęs VIEŠPATS reikalauja: tik daryti, kas teisinga, mylėti ištikima meile ir nuolankiai eiti su savo Dievu“.

ir dosnus Tėvas, pasiryžęs nuolat atleisti ir atnaujinti savo Sandorą. Tačiau Jis reaguoja į neteisybę ir melą, todėl nuodėmė įvardijama kaip Sandoros sulaužymas¹⁷. Nicholaso de Lange'ės teigimu, judaizmas iš žmogaus reikalauja siekti dorybės ir nusidėjus grįžti prie Dievo per atgailą, kuri atliekama pripažįstant savo klaidą ir nuoširdžiai pasiryžtant jos nebekartoti¹⁸. Taigi, tiek Toroje, tiek išminties ir pranašų knygoje aprašoma nuolatinių Izraelio tautos paklydimų, maištavimo sulaužant Sandorą, Dievo rūstybės pasireiškimo, izraelitų atgailos ir susitaikinimo istorija. Pagrindinį biblinį požiūrį į žmogaus polinkį nusidėti galima rasti jau Pradžios knygoje, tačiau šiam požiūriui į klystančią žmogaus prigimtį būdinga viltis (to nerasime graikų tragedijose), nes biblios apreiškimo Dievas yra mylintis ir atleidžiantis Dievas¹⁹.

Senojo Testamento kunigiškoje tradicijoje pateikiami išsamūs kulto nuostatai. Visa Kunigų knyga skirta apeiginėms išpirkoms aprašyti. Kruvinų aukų atnašavimas²⁰ buvo laikomas veiksmingu būdu nuodėmei atleisti ir sutaikinti žmogų su Dievu. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad Kunigų knygoje kalbama apie aukų atnašavimą už netyčines nuodėmes (nusidėjimą iš nežinojimo, žmogiško silpnumo, neatsargumo ir pan.). A. Rubšio teigimu, ritualinės išpirkos sistema netarnauja tikrų nuodėmių atleidimui, nes už piktavališkas nuodėmes apeiginės išpirkos nėra (1 Sam 3, 14). Senajame Testamente tikrų, savavališkų nuodėmių išpirkimas įvyksta priimant bausmę, kuri eina po kaltės. Ieškant atleidimo, yra būtinas atsivertimas – grįžimas. Tai Jahvės ieškojimas, širdies į Jį kreipimas, atsisakymas pikto, t. y. vidinės būsenos kaita, kuri iš esmės permainingo asmeninių elgesį²¹. Biblijoje taip pat esti vietų, kur nusidėjusiųjų atgaila reiškiasi griežta askeze, atsisakant maisto, gėrimo, kalbėjimo, apsirengiant ašutine, barstantis pelenais, nusikerpant plaukus ir nusiskutant barzdą, raudant ir šaukiantis Dievo vardo²². Vis dėlto regime nemažai epizodų, kai iš pradžių raudama ir šaukiamasi Dievo, tačiau vėliau, kaip rodo tolesni įvykiai, nesirenkamas kardinalus atsivertimas, nes atkrentama vis į tas pačias (kartais net sunkesnes) nuodėmes. Paminėtina judaizme labai svarbi hebrajams Permaldavimo diena (hebr. *Jom Kipur*), aprašyta Kunigų knygos 16 skyriuje, kai visa Izraelio tauta išpažindavo nuodėmes ir prašydavo Dievo atleidimo. Pasak rabinų tradicijos, ši šventė minima tą dieną, kai Mozė nusileido nuo Sinajaus kalno ir meldė atleidimo izraelitams, garbinusiems aukso veršį. Permaldavimo dienos pamaldos baigdavosi tuo, kad Izraelio nuodėmes simboliškai nešantis ir jas atpirkti turėjęs ožys, vadinamas atpirkimo ožiu, būdavo nužudomas dykumoje²³.

¹⁷ Tarptautinė teologijos komisija, „Atgaila ir susitaikinimas“, B, I, 2.

¹⁸ Nicholas de Lange, *Judaizmas* (Vilnius: Aidai, 1996), 118.

¹⁹ Tarptautinė teologijos komisija, „Atgaila ir susitaikinimas“, 106.

²⁰ Kraujas buvo laikomas žmogaus gyvybės apraiška (Kun 17, 11; Pr 9, 4).

²¹ Rubšys, *Dorovės principai Šventajame Rašte*, 43.

²² Jon 3, 6–8; 2 Sam 12, 16–17, 20; Iz 22, 12; Ez 27, 31–31.

²³ Apie tai plačiau žr. „What and when is Yom Kippur?“, in *Encyclopædia Britannica*, žiūrėta 2025 m. sausio 15 d., <https://www.britannica.com/video/history-observance-Jewish-holiday-Yom-Kippur/-282561>; Aušra Pažėraitė, „Jom Kipur“, in *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2025 m. sausio 15 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/jom-kipuras/>.

Naujasis Testamentas – „krikščioniškoji Senojo Testamento teologijos viršūnė“²⁴, jame parodoma, kaip per Jėzų Dievo darbai pasiekia pilnatvę. Jėzaus Evangelijoje pateikta naujoji etika yra ypač reikli. Turbūt pati ryškiausia Dievo tėviško gailėstingumo ir žmogaus atsivertimo bei susitaikinimo būtinybės manifestacija Jėzaus lūpomis pateikiama palyginime apie sūnų palaidūną Luko evangelijoje (Lk 15, 11–32). Šiame tekste parodoma, kad iš esmės kiekvienas žmogus yra „sūnus palaidūnas“, dažnai pasiduodantis pagundai atsiskirti nuo Dievo ir paskelbti savo autonomiją. Vis dėlto žmogus, atsiskyręs nuo Dievo, pajunta tuštumą, o ilgainiui ir visišką žlugimą. Tėvas visada laukia paklydusio vaiko ir su džiugesiu priima jį gailėstingai jam atleisdamas. Popiežius Jonas Paulius II pažymi²⁵, kad kiekvienas žmogus kartu yra ir vyresnysis brolis, kuris pernelyg pasitikėdamas savo dorumu ir nuopelnais tampa piktas, pavydus bei pagiežingas ir taip atsiskiria nuo Dievo bei kitų žmonių. Taigi šiame palyginime atskleidžiama, kad susitaikinimas vyksta Dievo iniciatyva ir yra Jo dovana žmogui. Sūnaus palaidūno parabolė aiškiai parodo nuodėmės teikiamą skurdą ir atleidimo bei susitaikinimo džiaugsmą.

Naujojo Testamento tekstuose beveik visada akcentuojama Jėzaus kaip sutaukintojo misija bei užduotis atleisti nuodėmes. Jonas Krikštytojas, išvydęs Jėzų, jį pristato kaip Dievo Avinėlį, naikinantį pasaulio nuodėmę (Jn 1, 29). Pirmajame savo laiške apaštalas Jonas įvardija, kokia yra pagrindinė sąlyga atleidimui gauti: „Jeigu išpažįstame savo nuodėmes, jis ištikimas ir teisingas, kad atleistų mums nuodėmes ir apvalytų mus nuo visų nedorybių“ (1 Jn 1, 9). Taigi, Jėzaus Evangelijoje dažnai girdimas kvietimas atsiversti – metanėja (gr. *metanoia*)²⁶, čia atgaila reiškia ir širdies atsivertimą „veikiant Dievo žodžiui ir Karalystės perspektyvoje“²⁷ (Mt 4, 17; Mk 1, 14–15.), ir žymi širdies atsivertimą atitinkantį gyvenimo pakeitimą, kai į atgailą įtraukiama visa egzistencija (duoti atgailą liudijančių vaisių, Lk 3, 8)²⁸. Širdies atsivertimas Naujajame Testamente žymi du aspektus. Pirma, širdis yra pagrindinė moralinio asmens gyvenimo šerdis, kurioje apsisprendžiama pagal Dievo žodį. Ji taip pat yra laikoma vieta, kur žmogus susitinka su Dievu ir kur gimsta tikėjimas. Tačiau taip pat ir visas blogis, pikti sumanymai ir „nuodėmės universalumas“²⁹ kyla iš žmogaus prigimties polinkio į pikta ir iš jo širdies³⁰. Todėl žmogaus širdyje ir sąžinėje veikiantis susitaikinimas (nes

²⁴ Rubšys, *Dorovės principai Šventajame Rašte*, 46.

²⁵ Jonas Paulius II, *Reconciliatio et paenitentia*, 6–7.

²⁶ „Metanėja (gr. *metanoia*), filosofijoje ir religijose – proto, jausmų, valios, minčių pokytis, atgaila, sąžinės priekaištas“. Kristina Gudelytė-Lasman, „Metanoja“ in *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2025 m. sausio 15 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/metanoja/>.

²⁷ Jonas Paulius II, *Reconciliatio et paenitentia*, 4.

²⁸ Ibid.

²⁹ Rubšys, *Dorovės principai Šventajame Rašte*, 41.

³⁰ Pr 6, 5; Jer 17, 9; Mk 7, 20–23. „VIEŠPATS matė, koks didelis buvo žmonių nedorumas žemėje ir kaip kiekvienas užmojis, sumanytas jų širdyse, linko visą laiką tik į piktą“ (Pr 6, 5); „Širdis už viską vylingesnė ir nepataisomai pasiligojusi. Kas gali ją perprasti?“ (Jer 17, 9); „Jis dar pasakė: „Žmogų suteršia vien tai, kas iš jo išeina. Iš vidaus, iš žmonių širdies, išeina pikti sumanymai, ištvirkavimai, vagystės, žmogžudystės, svetimavimai, godumas, suktybės, klasta, begėdystės, pavydas, šmeižtai, puikybė, neišmanymas. Visos tos blogybės išeina iš vidaus ir suteršia žmogų“ (Mk 7, 20–23).

susitaikinama visuose lygmenyse – su Dievu, savimi ir artimu) galimas tik įvykus besąlygiškam ir radikaliai širdies atsivertimui. Naujajame Testamente Jėzus nusidėjeliams atleidžia nuodėmes tiesiog žodžiu. Ši Jėzaus galia atleisti nuodėmes vien savo žodžiu, nereikalaujant aukų ir apeigų, R. Skinkaičio teigimu, tikrai buvo didelė naujovė³¹. Pats apsisprendimas sekti Jėzumi demonstravo žmonių pasiryžimą ir norą keisti gyvenimą, todėl Jėzaus žodžiai „Prisiartino Dievo karalystė: atsiverskite ir tikėkite Evangelija“ (Mk 1, 15) implikuoja mintį, kad tikėti Evangelija yra tolygu atsiversti³². Apaštalas Paulius Laiške romiečiams skelbia, kad tam, kas įtiki Jėzų, atveriamas kelias į nuodėmių atleidimą (Rom 3, 26) ir sutaukinimą su Dievu (Rom 5, 11). Ypatingoji Jėzaus misija „nuplauti nuodėmes“ (Hbr 1, 3) yra ir Laiško hebrajams pagrindinė tema. Jėzaus auka yra ne tik nuvalanti žmonių sąžines, bet ir sutaukanti su Dievu.

2. Nuodėmės prigimtis ir sąžinės vaidmuo ją identifikuojant

Sąžinė yra nepakeičiama žmogaus moralinio elgesio ir gyvenimiškų sprendimų patarėja tik tuomet, kai ji yra jautri ir teisingai suformuota. Apaštalui Pauliui, išplėtusiam Antikoje vartotą sąžinės sampratą, itin svarbi pasirodė žmonių savimonė, turinti priimti naujojo tikėjimo tiesas, keisti pasaulėžiūrą ir laikytis Kristaus įsakymų, iš kurių pagrindinis buvo meilės įsakymas. Iki šv. Pauliaus taip pat buvo žinoma apie nuodėmę, tačiau šis žinojimas ir dieviškasis įstatymas buvo atskiros idėjos. Sąžinės jautrumas itin svarbus ne tik pripažįstant nuodėmę, bet ir giliau apmąstant savo asmenybę, laikant save nusidėti linkusių žmogumi. Todėl sūnaus palaidūno žodžiai „Tėve, nusidėjau dangui ir tau“ (Lk 15, 21) aiškiai parodo glaudų sąžinės, nuodėmės suvokimo ir atleidimo ryšį. Jautri sąžinė atskleidžia nusidėjėliui apgailėtiną jo tikrovę: atmetęs Dievo malonę (nusidėjęs), žmogus savanoriškai užkerta visus kelius į atleidimą. Be to, nuodėmė žmogų laiko įkalinusi melo ir kaltės vergystėje. Iš viso to išsilaisvinti leidžia tiesa, kurią suvokti ir pripažinti padeda būtent teisinga asmens sąžinė.

Pasaulis yra peršmelktas nuodėmės. Apie tai kalba apaštalas Jonas: „jei sakytume, jog neturime nuodėmės, klaidintume patys save, ir nebūtų mumyse tiesos“ (1 Jn 1, 8). Biblija visuomet suvokia nuodėmę kaip žmogaus santykio su Dievu nutraukimą, kaip atsakymą atsiliepti į Dievo meilės iniciatyvą³³. Žmogus savo nuodėme įžeidžia Dievą net tada, kai pakenkia kitam žmogui, nes taip nusižengia įsakymui mylėti savo artimą (Mt 25, 35–45). Komentuodamas šv. Augustiną, Ianas Clausenas pažymi, kad pirmojoje nuodėmėje atsiskleidžia Adomo puikybė, paskatinusi jį palikti savo sąžinės šventovę ir būti matomą išorėje tuo, kuo jis nėra. Sekant Bažnyčios mokytoju, į sąžinę galima žiūrėti kaip į susitikimo su Dievu ir buvimo Dievo akivaizdoje vietą, kurioje

³¹ Skinkaitis, *Atgailos sakramento formavimasis ir raida*, 8.

³² Ramonas, *Sakramentų teologija*, 137.

³³ Karl H. Pesche, *Krikščioniškoji etika. Bendroji moralinė teologija Vatikano II Susirinkimo dvasia* (Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997), 290.

žmogus yra klausiamas „Kur tu?“ (Pr 3, 9), nes Dievas, pasak šv. Augustino, klausia ne todėl, kad nežino, bet todėl, kad priverstų Adomą išpažinti savo nuodėmę³⁴.

Dievas dovanoja savo tautai sandorą, o nuodėmė Šventajame Rašte, ypač Senajame Testamente, yra šios sandoros sulaužymas ir nusižengimas Dievo įstatymui ir valiai, t. y. nusižengimas dieviškajai tvarkai, nepaklusnumas, nukrypimas nuo žinomo kelio. Nors pirmoji nuodėmė buvo padaryta įsikišus blogio jėgoms (iš esmės tai nuolat besikartojanti situacija visais laikais), Biblijoje laikomasi nuostatos, kad nusižengimą žmogus daro laisva valia, todėl jis laikytinas atsakingu už savo poelgius. Kaip sąžinė yra individualus, vien konkrečiam žmogui priklausantis gebėjimas³⁵, taip ir nuodėmė visada yra asmens aktas. Jonas Paulius II pažymi, kad žmogus gali būti veikiamas ir spaudžiamas daugelio galingų išorinių veiksmų arba priklausyti nuo polinkių, įpročių, sąlygojančių jo asmeninę sąrangą, tačiau negalima neigti tikėjimo tiesos, kad žmogaus asmens iš esmės yra laisvas. Taigi dėl nuodėmės kaltinti vien išorinę tikrovę reikėtų neigti asmens orumą ir laisvę³⁶. Kita vertus, kiekvienas žmogus turi sąžinę kaip moralinę gebėjimą, išreiškiantį objektyvų moralinį įstatymą, todėl visuomet jo širdyje yra „patarėjas“, skatinantis rinktis gerį ir vengti blogio (nebent sąžinė būtų visiškai nutildyta nuolatinio nuodėmingo elgesio, nes nuodėmė ne tik suardo santykį su Dievu, bet ir silpnina žmogaus valią bei aptemdo protą).

Jonas Paulius II, kalbėdamas apie žmogaus asmeninę nuodėmę, mini ir socialinės nuodėmės sąvoką, aiškindamas ją kaip atvirkštinio solidarumo pasekmę. Kiekvieno žmogaus nuodėmė įvairiais būdais atsiliepia kitiems. Popiežius tai vadina „kritimo dėsniu“ ir „nuodėmės bendryste“³⁷. Kiekviena nuodėmė stipriau ar silpniau veikia ne tik bažnytinę bendruomenę (juk Bažnyčia yra mistinis Kristaus kūnas, o mes – jo nariai), bet ir visą žmoniją³⁸. Šioje situacijoje būna sudėtinga priskirti moralinę atsakomybę kuriam nors vienam asmeniui, todėl dažnai galima nutildyti savo sąžinę prisidengiant esančiomis nepalankiomis aplinkybėmis ar negalėjimu pakeisti „netikusios“ tikrovės. Tokiu atveju arba imama nuodėmę toleruoti kaip objektyvią socialinę tikrovę, arba nuodėmė iš viso nebelaikoma nuodėme (blogiu). Taip bandoma išvengti atsakomybės ir sąžinės graužaties. Kai kaltė verčiama bevardžiam kolektyviniam dariniui, sąžinė klaidinama ir slopinamas jos jautrumas. Vis dėlto sąžinės vaidmuo identifikuojant nuodėmę yra labai svarbus, nes, Jono Pauliaus II teigimu, „[n]uodėmės pajauta šaknijas žmogaus sąžinėje ir yra savotiškas jos termometras. Ji susijusi su Dievo pajauta, nes kyla iš sąmoningo žmogaus ryšio su Dievu kaip jo Kūrėju, Viešpačiu ir Tėvu.“³⁹

³⁴ Ian Clausen, „Seeking the Place of Conscience in Higher Education: An Augustinian View“, *Religions* 6 (2) (2015), 286–298, doi:10.3390/rel6020286.

³⁵ Pasitaiko, kad būna vartojamas terminas „kolektyvinė sąžinė“, „visuomenės sąžinė“, tačiau tokie pasakymai yra tik metaforinė priemonė visuomenėje ar kitoje žmonių grupėje vyraujančioms mąstymo, elgesio tendencijoms nusakyti arba bendras moralinis fonas.

³⁶ Jonas Paulius II, *Reconciliatio et paenitentia*, 16.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid., 18.

Žvelgiant tiek iš istorinės perspektyvos, tiek į šiandieninę situaciją, galima paantrinti Jonui Pauliui II, teigiančiam, kad veikiant įvairiems veiksniams (sąžinės ugdymo etape, formuojant pasaulėžiūrą arba pasirinkus netinkamą gyvenimo būdą) neretai galimi atvejai, kai asmens moralinė sąžinė arba kuriam nors laikotarpiui, arba net visam gyvenimui rimtai aptemsta, nutyla, tampa nejautri. Popiežius akcentavo, kad sąžinė yra „pirmutinis žmogaus vidinio orumo ir sykiu jo ryšio su Dievu pagrindas“⁴⁰, todėl jai aptemus, konsekventiškai aptemsta ir nuodėmės bei Dievo pajauta. Visa tai rodo, kad sąžinės vaidmuo identifikuojant nuodėmę yra esminis. Kai nuodėmės pajauta visuomenėje imama tapatinti su nesveiku kaltės jausmu ar įstatyminių normų laužymu⁴¹, bandoma sąžinę įtikinti, kad išgyvenama kaltė yra neadekvati esančiai situacijai (nes sąžinė yra glaudžiai susijusi su kalte), arba paprasčiausiai kaltė yra eliminuojama kaip psichologinis kliuvinys, trukdantis visavertiškai gyventi. Pagaliau atmetamas ir ryšys su transcendencija bei paklūstama visuomenėje siūlomiems etikos modeliams (net ir sąžinei prieštaraujant). Ilgainiui prie viešai galiojančių sąlygų prisitaiko ir sąžinė, todėl silpnėja jos jautrumas bei nuodėmės pajauta. Aptariant sąžinės vaidmenį identifikuojant nuodėmę, paminėtinos svarbios Jono Pauliaus II užvalgos, nusakančios, kas labiausiai kelia sumaištį ir silpnina žmogaus sąžinę, dalyvaujančią nuodėmės pajautoje. Popiežiaus teigimu, „anksčiau stengtasi griežtai taisyti klaidingas sąžines, o šiuo metu pagarba sąžinei tapo tokia didelė, kad net slopina pareigą sakyti tiesą“⁴². Apie išskirtines sąžinės autonomijos teises bei laisves kalbama ir pasaulietiniame diskurse. Neretai asmuo sąžinės laisvę ima painioti su laisve nuo sąžinės. Imama nebepaisyti jos perspėjimų, todėl identifiukuoti nuodėmę tampa vis sunkiau. Turbūt tai viena iš priežasčių, kodėl išpažintį praktikuojantiems katalikams dažnai kelia nuostabą dažnesnės išpažinties paminėjimas, nes jie jaučiasi nieko bloga nedarą, t. y. gyvenantys be nuodėmių. Visa tai rodo, kad išlaikyti jautrią sąžinę yra labai svarbu, nes nuo jos jautrumo Dievo valiai priklauso ir nuodėmės pajauta. Neturint Dievo įžeidimo pajautos, nebus ir autentiškos nuodėmės pajautos, o tai sąlygos ir visą žmogaus vertybinę orientaciją bei moralinę savimonę. Jonas Paulius II buvo įsitikinęs, kad sąžinėms šviesą nepalijaujami teikia gera katechezė, dėmesingas ir pasitikėjimo kupinas įsiklausymas į Bažnyčios Magisteriumą ir, labai svarbu, rūpestingas Atgailos sakramento praktikavimas⁴³. Šie popiežiaus žodžiai išryškina tiek sąžinės, tiek Atgailos sakramento svarbą.

⁴⁰ Jonas Paulius II, *Reconciliatio et poenitentia*, 18.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

3. Pamatinės sąžinės funkcijos siekiant geros atgailos ir susitaikinimo

Atgailos sakramentu atnaujinamas sandoros su Dievu ryšys ir atkuriamas pažeistas santykis tarp Dievo ir žmogaus. Švęsdamas šį sakramentą žmogus įvardija savo nuodėmę, ją pripažįsta, gailisi ir gauna atleidimą, t. y. įvyksta susitaikinimas⁴⁴. Visoje Atgailos sakramento struktūroje labai ryški dialoginio santykio raiška – dialogas vyksta bent trimis lygiais: su savimi (sąžine), su Dievu, su kunigu.

Apaštalas Paulius teigė: „Visa, kas daroma ne pagal įsitikinimą, yra nuodėmė“ (Rom 14, 23). Vadinas, sąžinės galia žmogų įpareigoja. Žvelgiant retrospektyviai, Senajame Testamente savižina nėra moralinių sprendimų išeities taškas, o štai Naujajame Testamente Įstatymas imamas aktyviai reflektuoti žmogaus viduje, t. y. sąžinėje. Sąžinė atlieka ne vieną žmogaus elgesį ir sprendimus reguliuojančią ar vertinančią funkciją. Apaštalas Paulius sąžinę aprašo pirmiausia kaip liudytoją, kuri nusidėjusiajam liudija jo kaltes bei skatina gailėtis. Apaštalo nuomone, galutinis žinojimo apie blogį ir gėrį šaltinis yra širdyje įrašytas įstatymas, tačiau būtent sąžinė parodo, kad mes turime šį įstatymą. Pasak Martino van Creveldo, apaštalas Paulius sąžinės idėją perėmė ne iš žydiškojo, bet iš pagoniškojo pasaulio, gal net stoikų. Vis dėlto jo vartojamas terminas *syneidēsis*⁴⁵ savo prasme skiriasi nuo stoikų. Pastariesiems *syneidēsis* siejasi su prigimtimi ir protu, šv. Pauliui – su bibliniais įsakymais, meile ir tikėjimu⁴⁶. A. Rubšio nuomone, šv. Paulius, aptardamas sąžinės sąvoką, ją susieja ne su ypatingu žinojimu, bet su žmonių tarpusavio santykiais: „sąžinė privalo verčiau liudyti artimo meilę, nei pūstis dėl žinojimo“⁴⁷. Taigi ne tobulas žinojimas, bet santykis su artimu skatina ir sąžinės tyrimą, ir suvokus padarytą skriaudą artimui, nuoširdžią atgailą. Šv. Pauliaus raštuose sąžinė atlieka keturias pagrindines funkcijas: veda, kontroliuoja, liudija ir teisia. Terminas *syneidēsis*, apaštalo manymu, siejasi su bibliniais įsakymais, meile ir tikėjimu, todėl atgailaudamas kaltasis turi suvokti, kad pirmiausia jis nusidėjo meilei – Dievo ir artimo.

Moralinėje teologijoje sąžinė skirstoma į apriorinę (išankstinę) ir konsekventinę (poveiksmine)⁴⁸. Šis skirstymas suponuoja ir sąžinės funkcijas, kurios vaidina svarbų vaidmenį tiek ruošiantis išpažinčiai, tiek švenčiant Atgailos sakramentą. Apriorinė sąžinė įsako, įspėja, leidžia arba draudžia. Vadinas, žmogus pirmiausia gali būti sąžinės paskatintas išpažinčiai. Ruošiantis Atgailos sakramento šventimui svarbi yra konsekventinė (poveiksminė) sąžinė dėl jos vertinamosios funkcijos, nes ji penitento jau

⁴⁴ Skinkaitis, *Atgailos sakramento formavimasis ir raida*, 43.

⁴⁵ Gr. *syneidesis* – 1) supratimas, kas yra teisinga ar neteisinga; 2) gebėjimas taikyti bendruosius moralinio sprendimo principus konkrečioms atvejams. „Syneidesis“, in *Merriam-Webster Dictionary*, žiūrėta 2025 m. sausio 15 d., <https://www.merriam-webster.com/dictionary/syneidesis>.

⁴⁶ Martin van Creveld, *Conscience: A biography* (London: Reaktion books Ltd, 2015), 46–49.

⁴⁷ Rubšys, *Dorovės principai Šventajame Rašte*, 32–33.

⁴⁸ Moralinėje teologijoje sąžinė dar skirstoma į teisingą ir klaidingą, įsitikinusią ir abejojančią, tačiau šiame darbe laikomasi nuostatos, kad tik teisingos ir įsitikinusios sąžinės vaidmuo Atgailos sakramentui yra svarbus ir lemiamas. Be to, šio darbo apimtis neleidžia plačiau pristatyti kitų galimų sąžinės rūšių (klaidingos, abejojančios) įtakos žmogaus pasirošimui išpažinčiai ir atgailos aktui (Pesche, *Krikščioniškoji etika*, 206–232).

atliktiems veiksams arba pritaria, juos pateisina, arba priekaištauja, kaltina, smerkia. Sąžinės tyrimo metu šios funkcijos gali būti itin veiksmingas būdas gerai įvertinti ne tik savo elgesį, bet ir to elgesio motyvus. Taigi būtų klaidinga manyti, kad apriorinės sąžinės funkcijos tikinčiojo gyvenime nėra tikslingos. Antra, tiriant sąžinę ir ruošiantis švęsti Atgailos sakramentą, žmogui gali kilti pagunda bandyti kai kurias nuodėmes traktuoti kaip nesvarbias (ar visai nelaikyti jų nuodėmėmis) arba sunkias nuodėmes nuslėpti. Šioje situacijoje svarbus teisingos sąžinės vaidmuo – įspėti penitentą dėl tokio poelgio netinkamumo ir pasekmių rimtumo. Nuslėpta nuodėmė daro išpažintį šventvagišką, todėl netenkama nuodėmių atleidimo malonės ir visos po to sekančios išpažintys būna šventvagiškos, kol neišpažįstamos visos nuslėptos nuodėmės. Sąžinė perspėja ir nuolat priekaištauja neduodama ramybės, skatindama penitentą ištaisyti padarytą klaidą (naują nuodėmę). Akivaizdu, kad visos be išimties teisingos ir jautrios sąžinės funkcijos ruošiantis ir švenčiant Atgailos sakramentą yra svarbios ir nepakeičiamos.

4. Sąžinės tyrimo vaidmuo kasdieniame gyvenime ir ruošiantis išpažinčiai

Aptarus pagrindinį sąžinės bruožą – gebėjimą spręsti, reguliuoti ir vertinti žmogaus veiksmus bei jos veikimo principus, t. y. būti aukščiausia vidine žmogaus gyvenimo moraline norma – galima pažvelgti į sąžinės tyrimo vaidmenį ruošiantis Atgailos sakramentui. Žmogus savo prigimtyje turi įrašytą moralinį įstatymą ir unikalų prigimtinių gebėjimą (sąžinę) to įstatymo šviesoje pasirinkti gėrį ir vengti blogio (jį atmesti)⁴⁹. Vis dėlto tiek prigimtines nuodėmes pasekmės, tiek įvairūs išoriniai veiksniai ar suformuoti klaidingi pasaulėžiūriniai įsitikinimai susilpnina sąžinės jautrumą, neretai iškreipia objektyvų gėrio ir blogio supratimą, todėl žmogus savo kasdienybėje linkęs nusidėti bei ignoruoti objektyvias moralumo normas. Ruošiantis sakramentinei išpažinčiai savo santykio su Dievu, su artimu ir su savimi apmąstymui sąžinės vaidmuo yra pamatinis, tačiau reikėtų patikslinti, kad, nors sąžinės pagalba čia itin svarbi, būtina ją ugdyti krikščioniškai ir nuolat derinti jos turinį su Katalikų Bažnyčios mokymu, kad, Jono Pauliaus II žodžiais tariant, ji būtų šventa vieta, kur Dievas apreiskia žmogui tikrąjį gėrį⁵⁰. Šis savo veiksmų apmąstymas ir įvertinimas bandant suvokti savo nuodėmes vadinamas sąžinės tyrimu, sąžinės sąskaita arba sąžinės peržvalga. Sąžinės tyrimas

⁴⁹ Plačiau žr. šv. Tomo Akviniečio *Disputed Question on Truth* (lot. *Quaestiones Disputatae de Veritate*), 16 ir 17 klausimus. Thomas Aquinas, „Question Sixteen: Synderesis“, *Isidore.co*, žiūrėta 2025 m. sausio 5 d., <https://isidore.co/aquinas/english/QDdeVer16.htm>; Thomas Aquinas, „Question Seventeen: Conscience“, *Isidore.co*, žiūrėta 2025 m. sausio 5 d., <https://isidore.co/aquinas/english/QDdeVer17.htm>. *Logos* žurnale prieinami Gintauto Vyšniausko atlikti šių klausimų vertimai į lietuvių kalbą: Tomas Akviniėtis, „Svarstyti klausimai apie sinderezę. Klausimas 16, 1–3 artikulai“, *Logos* 110 (2022), 106–117; Tomas Akviniėtis, „Svarstyti klausimai apie tiesą. Klausimas XVII apie sąžinę, 1 artikulas“, *Logos* 111 (2022), 129–135; Tomas Akviniėtis, „Svarstyti klausimai apie tiesą. Klausimas XVII apie sąžinę, 2 ir 3 artikulai“, *Logos* 112 (2022), 97–102; Tomas Akviniėtis, „Svarstyti klausimai apie tiesą. Klausimas XVII apie sąžinę, 4 ir 5 artikulai“, *Logos* 113 (2022), 129–135.

⁵⁰ Jonas Paulius II, *Reconciliatio et poenitentia*, 26.

yra svarbi Atgailos sakramento dalis. Tiek Šventajame Rašte, tiek Bažnyčios mokyme akcentuojamas esminis krikščioniškos atgailos elementas yra meilė, nes tik meilės, bet ne baimės, vedamas žmogus turės nuoširdų troškimą ištirti save, idant suvoktų visas padarytas nuodėmės bei dėl jų gailėtusi. Tik iš meilės Dievui ir Jo apreikštam Įstatymui, iš meilės savo artimui galima iš tikrųjų suvokti blogio pasekmių rimtumą.

Jonas Burkus savo knygoje apie susitaikinimą pažymi, kad seniau buvo įprasta peržvelgti sąžinę pagal Dievo ir Bažnyčios įsakymus, septynias didžiąsias ydas ir pagal savo profesijos pareigas. Šiais laikais pradeda tirti sąžinę pagal dorybes, krikščioniškas ir visuomenines pareigas bei problemas, kad žmogus ištruktų iš solipsizmo ir aiškiau pamatytų ne tik nusižengimus prieš Dievą ir Bažnyčią, bet ir prieš visuomenę, artimą ir save⁵¹. Žvelgiant retrospektyviai, anksčiau pasvarstymas apie nusižengimus savo asmeniui nebuvo labai akcentuojamas, tačiau akivaizdu, kad harmoningas ir sąžiningas santykis su savimi laiduoja autentišką santykį ir su kitu. Be to, sąžinėje tiriant savo poelgių motyvus, mintis, troškimus ir net nusivylimus, einama į gilesnį savęs pažinimą, lemiantį tikresnę atsivertimą bei nuoširdesnę atgailą. George'o Aschenbrennerio SJ nuomone, sąžinės tyrimas – tai ir Dievo meilės peržvalga, ir žvilgsnis į „unikalų ir intymiai asmeninį mūsų sąmonės srutą – išorinio ir vidinio potyrio stebėjimas“⁵². Tirdamas sąžinę, žmogus savo poelgius vertina tiek pasitelkdamas objektyvaus moralinio įstatymo priesakus, tiek įsiklausydamas į savo vidinius išgyvenimus, nuotaikas, mintis ir bandydamas suvokti, kiek ir kaip atsiliopė į Dievo meilę arba maištaudamas nuo jos nususuko.

Šv. Ignacas Lojola (1491–1556), Jėzaus draugijos įkūrėjas, remdamasis savo dvasingumo praktika, sąžinės tyrimą siūlo kaip kasdienį gyvenimą su Dievu, dvasinį augimą Jame ir pagalbą įžvelgiant Dievo valią net iš pirmo žvilgsnio nereikšminguose dalykuose. Šv. Ignaco dvasines pratybas tyrinėjęs Timothy M. Gallagheris teigia, kad „[s]ąžinės tyrimo praktika prasideda tuomet, kai pamatinis mūsų širdžių troškimas yra „ieškoti ir rasti dievišką valią tvarkant savo gyvenimą“⁵³. Vis dėlto sąžinės tyrimo praktikoje svarbiausia yra trošksti atsiliopėti į Dievo meilę. Knygos apie sąžinės tyrimą autorius, remdamasis šv. Ignacu, išskiria penkis sąžinės tyrimo principus: dėkingumą, prašymą, peržvalgą, atleidimą ir atsinaujinimą. Šią sąžinės tyrimo praktiką šventasis siūlo atlikti kiekvieną dieną, ji pasitarnautų kaip priemonė dvasiniam augimui ir Dievo valios įžvalgai kasdienybėje, nes sąžinės peržvalga yra ne saviplaka, praktikuojama vienumoje, bet dialoginis santykis⁵⁴. Šv. Ignaco siūloma detali sąžinės peržvalga labai naudinga ne tik ruošiantis išpažinčiai, bet ir įvertinant kiekvieną dieną. Tyrimo pradžioje permąščius apie tai, kokiomis meilės dovanomis Dievas apdovanoja žmogų kiekvieną dieną, galima geriau atpažinti savo nuodėmingumą. Ruošiantis išpažinčiai

⁵¹ Jonas Burkus, *Sutaikinimas* (Vilnius: Vaga, 1992), 75.

⁵² Cit. iš Timothy M. Gallaher, *Sąžinės tyrimo malda: Šv. Ignaco išmintis mūsų šiuolaikiniame gyvenime* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016), 10.

⁵³ Ibid., 52.

⁵⁴ Ibid.

ypač svarbu prašyti Šventosios Dvasios šviesos, leidžiančios suvokti savo neteisumą, nes žmogaus pastangų tam tikrai nepakanka. Louiso Mondeno teigimu, Atgailos sakramento atperkamojo susitikimo su Kristumi Bažnyčioje prasmė įgauna aiškumo tik tada, kai žmogaus sąžinės tyrimas prieš išpažintį nustoja sukstis apie patį žmogų, bet svorio centrą perkelia į Kristaus meilę⁵⁵. Nuosekli peržvalga (minčių, jausmų, išgyvenimų tyrimas) padeda atpažinti padarytas nuodėmes, traktuojant jas ne formaliai, bet suvokiant jų blogį Dievo meilės šviesoje. Toliau sekantys atgaila (Dievo atleidimo siekimas) bei pasiryžimas keistis veda į susitaikymą ir gilesnį santykį su Dievu.

Išvados

1. Ir Senajame, ir Naujajame Testamente girdimas nuolat skambantis raginimas atsiversti ir apgailėti savo nuodėmes. Visame Šventajame Rašte aiškiai pastebimas nuolatinis Dievo kvietimas nugalėti nuodėmę ir atsiversti. Jėzaus įsteigtas Atgailos sakramentas pasirodo kaip Dievo rūpesčio žmogumi ženklas, primenantis žmogui jo galutinį tikslą – per nuolatinį širdies atsivertimą artėti prie Dievo ir pasiekti amžinąjį gyvenimą. Katalikų Bažnyčia, kuriai patikėta susitaikinimo tarnystė, nuolat kviečia tikinčiuosius į atgailą ir atsivertimą, nes susitaikinimui reikalingas kardinalus mąstysenos, gyvenimo ir elgesio pakeitimas, įgalinantis naują žmogaus egzistenciją Kristuje.

2. Šventajame Rašte nuodėme laikomas Dievo dovanotos sandoros sulaužymas ir nusižengimas Jo įstatymui. Asmens sąžinė vaidina svarbų vaidmenį žmogaus išganyimo kelionėje, todėl ji itin svarbi kiekvieno krikščionio gyvenime identifikuojant nuodėmės tikrovę, apibūdinant kaltės, atgailos ir susitaikinimo kategorijas. Bažnyčioje ne tik vyksta sutaikinimas, bet įvairiais būdais ir priemonėmis ugdoma tikinčiųjų sąžinė, išryškinamas jos vaidmuo visame krikščionio gyvenime.

3. Atgailos sakramentas yra išlaisvinančio ir gydančio pobūdžio, juo atnaujinamas sandoros su Dievu ryšys ir atkuriamas pažeistas santykis tarp Dievo ir žmogaus, todėl sąžinės vaidmuo geriausiai pastebimas ruošiantis Atgailos sakramento šventimui. Apriorinė sąžinė gali įsakyti, įspėti, leisti arba drausti, konsekventinė – vertinti, pritarti arba priekaištauti, kaltinti. Tai leidžia penitentui ne tik geriau įvertinti jau atliktus veiksmus, elgesį bei elgesio motyvus, bet ir apsaugo nuo šventvagiškos išpažinties ir skatina susitaikinti. Dėl šios priežasties Atgailos sakramente itin svarbus sąžinės tyrimas, kuris, pagal ignaciškąjį dvasingumą, padeda ne tik pasiruošti išpažinčiai, užmegzti artimesnį santykį su Dievu jam dėkojant, bet ir giliau save pažinti.

4. Sąžinės ir nuodugnaus jos tyrimo vaidmuo yra labai svarbus kiekvieno kataliko tikėjimo kelionėje, nes leidžia labai pagerinti vidinio gyvenimo ir bendrystės su Dievu bei aplinka kokybę. Tikintiesiems sąžinė ir jos tyrimas švenčiant susitaikinimą yra besąlygiškai būtinas. Sąžinė ne tik padeda atpažinti nuodėmę kaip žmogaus laisva

⁵⁵ Louis Monden, *La Coscienza del peccato*, traduzione dal francese di P. Gaia (Roma: Borla, 1968), 60.

valia daromą nusižengimą dieviškajai tvarkai, dėl jos gailėtis, bet ir yra svarbiausias žmogų išpažinčiai skatinantis vidinis gebėjimas, nes joje glūdi nuodėmės pajauta. Be to, sąžinė yra ypatinga priemonė, padedanti išlaikyti teisingą santykį su Dievu ir kitu žmogumi, o tai itin pasitarnauja ruošiantis Atgailos sakramento šventimui. Sąžinės tyrimas skatina ir dėkingumą, stiprinantį tikinčiojo meilės ryšį su Dievu.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Burkus, Jonas. *Sutaikinimas*. Vilnius: Vaga, 1992.
2. Clausen, Ian. „Seeking the Place of Conscience in Higher Education: An Augustinian View“. *Religions* 6 (2) (2015): 286–298. doi:10.3390/rel6020286.
3. Creveld, Martin van. *Conscience: A Biography*. London: Reaktion books Ltd., 2015.
4. Gallagher, Timothy, M. *Sąžinės tyrimo malda: Šv. Ignaco išmintis mūsų šiuolaikiniame gyvenime*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.
5. Gudelytė-Lasman, Kristina. „Metanoja“. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2025 m. sausio 15 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/metanoja/>.
6. *Katalikų Bažnyčios katekizmas*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla, 1996.
7. Lange, Nicholas de. *Judaizmas*. Vilnius: Aidai, 1996.
8. Monden, Louis. *La Coscienza del peccato*. Traduzione dal francese di P. Gaia. Roma: Borla, 1968.
9. Pesche, Karl H. *Krikščioniškoji etika. Bendroji moralinė teologija Vatikano II Susirinkimo dvasia*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997.
10. Jonas Paulius II. „Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Reconciliatio et paenitentia* dėl susitaikinimo ir atgailos Bažnyčios misijoje šiandien“ (1984). *EIS.katalikai*. Paskelbta 2015 m. birželio 18 d. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1984-12-02_reconciliatio-et-paenitentia.
11. Pažėraitė, Aušra. „Jom Kipuras“. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2025 m. sausio 15 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/jom-kipuras/>.
12. Ramonas, Arvydas. *Sakramentų teologija: doktrina, istorija, šventimas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
13. Rubšys, Antanas. *Dorovės principai Šventajame Rašte*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011.
14. Skinkaitis, Rimas. *Atgailos sakramento formavimasis ir raida*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006.
15. *Šventasis Raštas*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011.
16. Tarptautinė teologijos komisija. „Atgaila ir susitaikinimas“ (1982). *Eis.katalikai*. Paskelbta 2017 m. birželio 22 d. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_komisijos/tarpt-teologijos/1982_atgaila-ir-susitaikinimas#hd6.
17. Thomas Aquinas. „Question Sixteen: Synderesis“. *Isidore.co*. Žiūrėta 2025 m. sausio 5 d. <https://isidore.co/aquinas/english/QDdeVer16.htm>.
18. —. „Question Seventeen: Conscience“. *Isidore.co*. Žiūrėta 2025 m. sausio 5 d. <https://isidore.co/aquinas/english/QDdeVer17.htm>.
19. Tomas Akviniėtis. „Svarstyti klausimai apie sinderezę. Klausimas 16, 1–3 artikulai“. *Logos* 110 (2022): 106–117. doi:10.24101/logos.2022.11.

20. —. „Svarstyti klausimai apie tiesą. Klausimas XVII apie sąžinę, 1 artikelas“. *Logos* 111 (2022): 129–135. doi:10.24101/logos.2022.35.
21. —. „Svarstyti klausimai apie tiesą. Klausimas XVII apie sąžinę, 2 ir 3 artikulai“. *Logos* 112 (2022): 97–102. doi:10.24101/logos.2022.53.
22. —. „Svarstyti klausimai apie tiesą. Klausimas XVII apie sąžinę, 4 ir 5 artikulai“. *Logos* 113 (2022): 129–135. doi:10.24101/logos.2022.80.

Gauta: 2025 01 28

Parengta: 2025 05 16

Skaistė BARKUTĖ
Vytautas Magnus University, Lithuania

THE ROLE OF CONSCIENCE IN THE SACRAMENT OF PENANCE

S u m m a r y

The article highlights the role of conscience in the preparation for and celebration of the Sacrament of Penance. In today's world, there is a notable devaluation of both conscience as a unique human moral faculty of judgement and the Sacrament of Penance. However, the Sacrament of Penance, established by Christ, enables a person to recover the relationship with God that was broken by sin and to renew the state of grace. Reconciliation requires sincere repentance and conversion of heart. Therefore, for repentance to be truly effective, it is essential that the evil committed by the person be perceived, and the conscience of the person plays a major role in this perception. Conscience is very important because it is the only way we can have a feeling of sin. Only a sensitive and just conscience not only encourages us to avoid evil, but also points out our sins and calls us to repentance and confession. A thorough examination of conscience also awakens thankfulness to God, which strengthens the believer's desire to avoid sin.

KEYWORDS: role of conscience, Sacrament of Penance, sin, repentance, reconciliation.

Skaistė BARKUTĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto absolventė. Mokslinių tyrimų sritys: moralės teologija, literatūros teologija, moralės filosofija, sąžinės fenomenas, sąžinės raiška Šventajame Rašte, sąžinės raiška literatūroje. Adresas: Gimnazijos g. 7, LT-44260, Kaunas. El. paštas sbarkute@yahoo.it.

Skaistė BARKUTĖ – PhD in Humanities, graduate of the Faculty of Catholic Theology at Vytautas Magnus University, Lithuania. Research interests: moral theology, theology and literature, moral philosophy, the phenomenon of conscience, exploration of conscience in Scripture, exploration of conscience in literature. Address: Gimnazijos str. 7, LT-44260, Kaunas, Lithuania. E-mail sbarkute@yahoo.it.